

"САМОПОСЕЛЕНЦІ" – ПРОБЛЕМА УСКЛАДНЮЄТЬСЯ

Алла АКСЬОНОВА

На 15 січня нинішнього року в списку реєстрації "самопоселенців" Чорнобильської зони відчуження, який поновлюється кожні шість місяців, зазначалося 218 осіб з 11 навколишніх сіл та міста Чорнобиль. Насправді ж людей, які там постійно проживають, значно більше. Тих, хто не увійшов до згаданого списку, незважаючи на їхнє постійне перебування в зоні відчуження, обліковують як відвідувачів. Про те, чому так сталося, й піде мова

Проблема постійних мешканців Чорнобильської зони, які самовільно повернулися після евакуації на постійне місце проживання, має довгу історію і, на жаль, законодавчо не врегульована. Відтак значна частина з них навіть не має статусу "самопоселенців".

Починаючи з осені 1986 року й до весни 1987-го, за словами керівника групи організації праці та заробітної плати Державного спеціалізованого підприємства "Регіональне управління забезпечення організаційно-технічної та розпорядчої діяльності" (ДСП "РУЗОД") Віталія Малюка, в Зону відчуження повернулося близько 1 200 осіб. Вони самовільно займали власні будинки та обробляли свої присадибні ділянки. Те житло, яке було їм надане після евакуації, більшість покинули, повернувши його місцевим органам влади.

Але після повернення в рідні домівки ці люди так і не відчували душевної радості, оскільки в них виникли певні соціальні та правові проблеми. Через наслідки аварії на ЧАЕС був ліквідований Чорнобильський район, а відповідно – й місцеві органи виконавчої влади та місцеві ради. Тож люди опинилися поза увагою органів місцевого державного управління, без реєстрації та життєво необхідної інфраструктури (медичного, транспортного, торговельного та оціального обслуговування тощо). "На той час, – говорить Віталій Олексійович, – було незрозуміло, хто ж на терито-

рії Зони відчуження повинен виконувати ці функції. В перелік завдань виробничого комплексу, який було створено для ліквідації наслідків на даній території, не входило обслуговування цивільного населення. Та і в бюджетах Іванківського району й Київської області також не передбачалися кошти на обслуговування осіб, які повернулися на територію цього закритого об'єкта. Натомість цими проблемами аж до 1992 року довелось перейматися підприємствам Зони відчуження та працівникам Іванківської РДА, причому на власний розсуд, не маючи для їх вирішення жодних юридичних підстав".

(Закінчення на стор. 4-5)

"САМОПОСЕЛЕНЦІ" – ПРОБЛЕМА УСКЛАДНЮЄТЬСЯ

(Початок на стор. 1)

Довідка

Мотивом для повернення, за даними періодичних опитувань мешканців Зони відчуження, які з 1992 року стали регулярно проводитися Державним департаментом – Адміністрацією зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення (далі – Адміністрація зони відчуження), стали наступні причини:

– у рішеннях Київського облвиконкому та Урядової комісії за 1986 рік зазначалося про тимчасову евакуацію мешканців Чорнобильського району (крім м. Прип'яті). Це спровокувало частину евакуйованих повернутися до своїх домівок уже восени 1986 року, а більшість із них повернулася навесні 1987 року (до початку польових робіт);

– житло, що було надане евакуйованим, не задовольняло з багатьох причин: в один будинок заселяли по декілька сімей. Оскільки житло будувалося швидкими темпами, воно було низької якості, а інколи й непридатне для проживання;

– звиклі жити в дерев'яних будинках (особливо літні люди) не змогли пристосуватися до цегляно-бетонних будинків;

– не в повній мірі враховувалися особливості побуту та землеробства поліщуків: вони не мали змоги вести традиційне для них землеробство, займатися риболовлю, збиранням грибів та ягід у лісах;

– в місцях переселення корінне населення неприємно зустріло евакуйованих, вважаючи, що переселенці відібрали в них житло та робочі місця.

зі зверненнями громадян та самопоселенців "РУЗОДу" Наталя Будянська, статтею 12 забороняв постійне проживання цивільного населення в Зоні відчуження. Воно (проживання) визначалося як порушення законодавства, тому згадана категорія повинна залишити дану територію. Особливо це стосувалося тих людей, які повернулися сюди вже після 1991 року. Для прийняття такого суворого рішення, певним чином, слугували й багаторічні дослідження санітарно-епідеміологічної станції та ДП "Екоцентр", які свідчили, що допустимі рівні радіації в грибах (Корогодське лісництво) перевищені майже в 50 разів. Не краща ситуація і з лісовими ягодами. Наприклад, зібрана чорниця на восьми лісових ділянках перевищувала допустимі рівні практично в 100 разів (Нові Шепелічі). Проби м'яса диких тварин вказували, що допустимі рівні радіаційного забруднення в свинині перевищують в 36,6 разів, дикої кози – в 6,5 разів, бобра – у 8,2 рази. А вживання протягом року двох кілограмів сушених грибів може збільшити дозу внутрішнього опромінення на 30 %-40 %.

Однак переважна більшість цих людей (в 1992 році в Зоні залишалося майже 1 тисяча цивільних осіб) проігнорували заборону. Вони нелегально залишалися в своїх оселях доти, поки утворена в 1992 році Адміністрація зони відчуження, як урядовий орган державного управління в 30-кілометровій зоні, перебрала на себе вирішення питань, пов'язаних з проживанням на цій території цивільних громадян. Її керівництво виступило ініціатором прийняття нормативного акта стосовно надання статусу "тимчасово проживаючих" особам, які повернулися до Зони відчуження до прийняття Закону України "Про правовий режим території...", і які не мають за її межами житла, одержаного після евакуації. Як результат – Кабінетом Міністрів було прийняте розпорядження (від 9 лютого 1993 року № 88-р.) відповідно до якого зазначені особи, до відселення на "чисті" території, були тимчасово зареєстровані органами МВС у населених пунктах Іванківського району без надання житла. Їх обслуговування та соціальне забезпечення, за словами Наталії Яківни, покладалося на Іванківську РДА та Адміністрацію зони.

Між тим, у 2003 році, як повідомила Наталя Будянська, Рахункова палата

Довідка

Перелік послуг щодо соціального забезпечення мешканців Зони відчуження передбачав наступне:

- пенсіонерам, що проживають у селах Зони відчуження, щомісячно додому доставляти пенсію;
- надавати допомогу бажачим у влаштуванні їх до будинку для осіб похилого віку. Здійснювати нагляд за самотніми громадянами та надавати ритуальні послуги;
- у селах, де проживають люди, встановити радіотелефонний зв'язок;
- кожне село, де є мешканці, електрифікувати;
- здійснювати автобусні перевезення мешканців для вирішення соціально-побутових проблем до смт Іванків;
- надавати медичну допомогу та періодично проводити медичний огляд населення в медико-санітарній частині № 16;
- щотижня поставляти "самопоселенцям" продовольчі продукти та товари повсякденного попиту;
- за договором із газовим господарством смт Іванків запланована доставка скрапленого газу;
- проводити дозиметричний контроль продуктів, вирощених на присадибних ділянках, а також місцевих лісових грибів і ягід, риби та надавати мешканцям рекомендації щодо вживання цих продуктів;
- забезпечувати за графіком технічне обслуговування колодязів загального користування;
- надавати допомогу в заготівлі та доставці дров;
- підтримувати в належному стані дороги, які ведуть до населених пунктів, де проживають "самопоселенці";
- впровадити порядок відвідування мешканців Зони відчуження рідними та близькими;
- щороку організовувати відвідування Зони відчуження евакуйованими мешканцями в поминальні дні. Усі ці послуги (крім електропостачання та скрапленого газу) повинні надаватися безоплатно, за рахунок коштів підприємств.

України, провівши перевірку використання бюджетних коштів, спрямованих на здійснення заходів з ліквідації рідківок Чорнобильської катастрофи в зоні відчуження, визнала видатки на підтримку життєдіяльності "самопоселенців" незаконними. За рішенням Колегії Рахункової палати видатки на ці потреби можуть здійснюватися лише за рахунок небюджетних надходжень, тобто зароблених підприємствами Зони відчуження від господарської діяльності. Ця обставина через нерегулярність небюджетних надходжень, на думку Наталії Яківни, значно ускладнила забезпечення життєдіяльності згаданих громадян, оскільки на дані потреби щорічно витрачається близько 300 тисяч гривень.

А ЩО З НЕ УЗАКОНЕНИМИ?

За наданою "Регіональним управлінням забезпечення організаційно-технічної та розпорядчої діяльності" інформацією, майже всі постійно проживаючі, які не отримали статусу "тимчасово проживаючих", продовжували мешкати в Зоні відчуження. Більше того, заходи, які вживалися щодо забезпечення життєдіяльності "самопоселенців" зі статусом, частково спровокували нову хвилю повернення в рідні краї осіб, які були евакуйовані та ніби прижилися на нових місцях. Це були діти "узаконених" поселенців, які виявили бажання повернутися, щоб доглядати похилих батьків, оскільки ті не бажали полишати рідні оселі. Крім них, в населених пунктах Зони (головним чином у місті Чорнобилі) самовільно поселилися й колишні евакуйовані, які мали проблеми з житлом та роботою.

У 1999-2000 роках МНС України та Київська облдержадміністрація прийняли рішення відселити із Зони відчуження всіх бажачих. Було проведено відповідне опитування. Попередньо дали згоду переселитися 93 сім'ї. Для них збудували житло в різних населених пунктах Київської області. Коли настав час переселятися, то більшість із тих, хто дав попередню згоду, відмовилися, мотивуючи це тим, що їм не підходить населений пункт або якість житла. Правда, дехто все ж отримав нове житло, але продовжував мешкати в Зоні відчуження. Тож намагання одразу виселити із закритої зони значну частину "самопоселенців" не дали належного результату.

"Якщо розглядати тенденцію щодо

офіційної чисельності цивільного населення в Зоні відчуження, – зауважує Віталій Олексійович, – то вона, починаючи з 1987 року, начебто зменшується (1987 рік – майже 1200 осіб, 1992 р. – 1000 осіб, 1995-й – 820 осіб, 1998 – 750 осіб, 1999 – 612 осіб, 2001– 487 осіб, 2008 – 274 особи, 2009 – 245 осіб, 2010 – 221 особа, на січень нинішнього – 218). У селах ситуація зрозуміла, хоча є одне проблемне село (Теремці), в якому "самопоселенці" намагаються закріпитися, оскільки там красиві краєвиди та чудова місцина для дачі. Інша річ – місто Чорнобиль. Для працюючих людей тут дуже зручно постійно жити: займаєш хату, ні за що не платиш, є їдальня, магазин та медична допомога. Тож більша частина "самопоселенців" якраз і намагаються оселитися в Чорнобилі. Їх у Зоні, до речі, не вважають "самопоселенцями", а дачниками, які з різних причин повернулися сюди. Багато таких на вулицях Миру та Богдана Хмельницького. Звичайно, з цим явищем намагалися боротися. Але...".

Стосовно методів боротьби, то в згаданій вище довідковій інформації від "РУЗОДу" зазначається, що в 1993 році Адміністрація зони відчуження, на виконання 12 статті Закону України "Про правовий режим території, що зазнала радіаційного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи", порушила питання про примусове відселення осіб, які самовільно повернулися на колишнє місце проживання та мають житло на "чистих" територіях. Але такого дозволу ні Генеральна прокуратура, ні Верховний суд не дали, посилаючись на конституційне право громадян самостійно обирати місце проживання. Більше того, Іванківський районний суд у 2000 році не прийняв до розгляду позовну заяву Державного департаменту – Адміністрації зони на примусове виселення громадянки Совенко, яка проживала в Чорнобилі з немовлям, яке там народилося. І ще один приклад. У 2010 році за позовом Київської обласної прокуратури цей же суд розглядав справу про відселення із Зони відчуження громадянина Черепанцева. Рішення було прийняте на користь відповідача, і Черепанцев продовжує жити в Чорнобилі.

"Саме такі факти, – зазначив Віталій Малюк, – породжують у людей відчуття безкарності та провокують самовільно заселятися в Зоні відчуження в будинки, придатні для проживання. Ця проблема з кожним роком ще більш ускладнюється й потребує термінового вирішення".

КОМЕНТАРІ З ПРИВОДУ

Володимир Холоша, голова Державного агентства України з управління зоною відчуження.

– Якщо розглядати питання постійного проживання цивільного населення на території Зони відчуження навіть без урахування радіологічного фактору, який там і на сьогодні є не благополучним, то воно все одно матиме негативну

відповідь. У першу чергу слід зважити на той факт, що інфраструктура тут зруйнована, а тому забезпечити нормальні умови для життя, з точки зору його повноцінності, ми не зможемо. Скажімо, в Зоні відчуження присутнє плутонієве забруднення, а це означає, що жити з дітьми тут взагалі не можна. Звичайно, ми реалізуємо невеличкі програми, щоб допомагати так званим "самопоселенцям", але забезпечити життєдіяльність громади навіть у невеликому населеному пункті нам не під силу. Слід також враховувати, що необхідні витрати й на підтримання інфраструктури, тому це ще й економічно недоцільно.

І ще один аргумент, який не дозволяє вирішувати це питання позитивно. На сьогодні 30-кілометрова зона з її небезпечними об'єктами та радіаційними ризиками не є придатною навіть для домашнього сільськогосподарського призначення. Тому може слугувати як закритий захисний бар'єр безпеки. Є різні люди. Одні намагаються проникнути на територію Зони, щоб назбирати забруднених радіацією грибів та ягід, інші – поцупити "забруднений" метал, треті – вчинити інші протиправні дії, тому даний бар'єр і в цьому випадку – виправданий. Подібний досвід існує в інших країнах (США, РФ тощо). Атомні об'єкти й у них мають відділяючий від населених пунктів бар'єр безпеки.

Василь Золотоверх, начальник відділу Державного департаменту – Адміністрації зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення.

– Дозволити цивільному населенню повернутися для постійного проживання на територію Зони відчуження сьогодні неможливо з багатьох причин. Одна з них – радіологічний фактор. Відомо, що Зона відчуження має нерівномірний характер забруднення. Є місця дійсно з невеликим забрудненням, в тому числі й рослинності, але є й місця з високою концентрацією радіонуклідів у поверхневих ґрунтових шарах. Звичайно, в Зоні живуть люди на законних підставах. Але мова йде про працівників підприємств, що тут займаються ліквідацією наслідків аварії. Вони пройшли відповідне навчання й спеціальну підготовку щодо поведінки на цій території при виконанні робіт. Говорячи ж про постійне перебування цивільного населення на території Зони відчуження, то ані в наших планах, ні державним фінансуванням, ні іншими нормативними документами не передбачено видатки в цьому напрямку. Якщо ми ведемо мову про кілька сотень, що сьогодні тут проживають – це одна справа, якщо ж ми створимо прецедент щодо повернення хоча б ще кількох осіб, то це вже буде майже некерований процес.

Крім цього, для проживання населення потрібні певні умови, тобто забезпе-

чення інфраструктурою (дороги, магазини, лікарні, аптеки, школи тощо). Повинне дотримуватися й природоохоронне законодавство з точки зору збору та переробки відходів життєдіяльності. На сьогодні ж нічого цього не передбачено, наша справа – виключно ліквідація наслідків аварії. Тому в нас немає ні відповідної структури, яка б вирішувала ці питання, ні виробничих потужностей, ні фінансових можливостей. Якщо процес повернення цивільного населення в Зону відчуження стане неконтрольованим, то ми, крім існуючого радіологічного фактора, ще й відходами життєдіяльності погіршуватимемо санітарно-екологічну ситуацію на її території.

Катерина Ганжа, керівник спеціалізованої медично-санітарної частини № 16, що базується в місті Чорнобилі.

– На запитання: чи впливають нині в Зоні відчуження наслідки аварії на людське здоров'я? – відповім однозначно – так. Тому й існують тут жорсткі санітарно-гігієнічні правила, дотримання яких обов'язкове. Контролюються також і правила поведінки при переміщенні. І це при тому, що в Зоні відчуження працюють люди, які пройшли спеціальну підготовку та інструктаж з приводу того, як захистити свій організм від впливу шкідливого іонізуючого випромінювання. Попри це, вже не перший рік лікарі нашої спеціалізованої медично-санітарної частини констатують – у переважній більшості працівників підприємств Зони відчуження, не дивлячись на дотримання згаданих санітарно-гігієнічних правил та правил поведінки на радіаційно небезпечній території, дуже ослаблений імунітет. Причому, кожен працівник щорічно оздоровлюється, дехто проходить оздоровчо-профілактичні курси в курортно-лікувальних закладах. Однак кожного року значний відсоток працюючих лікуються в клінічних стаціонарах чи амбулаторно в нас. Ми, звичайно, не вчені, та й наш заклад не науковий, але як професійні практики, про наявність чи відсутність шкідливого впливу наслідків Чорнобильської катастрофи на людське здоров'я робимо свій висновок: на даній території цей вплив був, і та ще триватиме не один десяток років. До речі, й науковці з експертами цього не заперечують. Більше того, і я, і мої підлеглі колеги з упевненістю можемо сказати, що серед працюючих у Зоні відчуження повністю здорових людей немає. Про це говорять і їхні постійні звернення до нас за медичною допомогою, й результати щорічних медичних оглядів. І дотепер ми фіксуємо в наших пацієнтів захворювання щитоподібної залози, причому в даному напрямку помічена тенденція на збільшення кількості випадків. Виявляємо також у багатьох працівників, які тривалий час працюють у Зоні відчуження та на об'єктах ЧАЕС, і збільшення випадків

серцево-судинних хвороб. Тож навіть ці приклади вказують на те, що територія Зони є небезпечною для постійного проживання.

Василь Махно, заступник директора ДСП "Регіонального управління забезпечення організаційно-технічної та розпорядчої діяльності" (РУЗОД) з інформації.

– У вирішенні питання щодо повернення цивільного населення на постійне місце проживання до Зони відчуження найважливішим є радіологічний фактор. Дана 30-кілометрова зона забруднена плутонієм, показник якого перевищує безпечно для людського організму норму в багато разів. Для того, аби територія стала "чистою" та безпечною для постійного проживання, має пройти 241 тисяча років. Правда, й нині Зона не є безлюдною. На її території працює спеціально підготовлений персонал, який постійно перебуває під медичним наглядом. Наші працівники дотримуються відповідних правил поведінки й перебування на даній території. Якщо ж заселити сюди цивільне населення, то про постійне дотримання згаданих правил уже мова не йтиме. Як можна пояснити та заборонити дитині не гратися на вулиці, бо це – небезпечно.

До речі, в мене була делегація від місцевих мешканців, які принесли ескіз пам'ятника з написом: "Живи, Чорнобилу древній, засівайся й ридися рідна мати земля". Тобто, цими словами вони передають тугу за минулим життям і бажання повернутися сюди, щоб знову від-родити колишній життєвий устрій. Однак це може статися лише через 241 тисячу років. У такому питанні слід бути дуже обережними, бо ці люди відгукуються навіть на найменший натяк, що їхня мрія про повернення може здійснитися. Людина живе емоціями. Тому не варто давати надію, що це може статися навіть у найближчому майбутньому, оскільки вона завдаватиме їм біль.

Другий фактор, що стоїть на заваді позитивного вирішення даного питання – похідна від розпаду плутонію – америцій. Він не менш небезпечний, оскільки здатен розчинятися у воді. На мою думку, зважаючи навіть лише на згадані фактори, дозволити переселенням повернутися на рідну землю – нереально. Разом з тим, потрібно думати, як правильно та безпечно можна використати цю територію, її лісові масиви, бо, скажімо, радіологічний контроль вказує на те, що деревина в насадженях – "чиста", а от їхня кора – "забруднена". Крім цього, в Зоні активно відроджується флора й фауна. Інформація про все це, на мій погляд, не слід приховувати від людей. Але й давати дозволи на постійне проживання – це не вихід, оскільки перебувати тривалий час справді небезпечно. Не буде ж цивільне населення для зменшення радіологічного навантаження на свій організм жити вахтовим методом?! Тому й відповідь стосовно дозволу на постійне проживання може бути лише одна – ні!